O labirinto iugoslavo

Description

No momento actual, o conxunto de problemas nacionais, Ã©tnicos e de minorÃas que agroman no leste euroasiÃ¡tico presenta infinidade de aspectos e matices notablemente conflictivos e de dÃficil soluciÃ³n. Mesmo non resultarÃa esaxerado asegurar que incorporan un perigoso e inmenso potencial desestabilizador. Durante anos significativo expoÃ±ente dun modelo de enxeÃ±erÃa polÃtica aparentemente exitoso, aquel marco de relaciÃ³ns, vixente ata hai pouco tempo, certamente permitiu que autÃ©nticos mosaicos de pobos coexistiran en marcos estatais plurinacionais sen que se produciran graves conflictos. Pero agora, derrubado o muro de BerlÃn e rematada a guerra frÃa, volven xurdir ante os nosos ollos cunha faciana totalmente novidosa e carente da virtual inmutabilidade que predominantemente servira para caracterizalos no perÃodo inmediatamente anterior: fronteiras inestables, reivindicaciÃ³ns territoriais mÃ¡is ou menos manifestas, tensiÃ³ns Ã©tnicas reais ou potenciais, conflicto bÃ©lico aberto, etc.

Aquel internacionalismo baseado na convicciÃ³n de que a pertenza a unha naciÃ³n debÃa subordinarse a unha loita que non admitÃa mÃ¡is patria que a propia clase social, que equiparaba nacionalismo e pasado na seguridade de que a medida que se construÃa o socialismo as particularidades nacionais irÃan antenuÃ¡ndose ata eliminarse para dar lugar a formaciÃ³ns sociais novas, rematou nunha soprendente e mÃºltiple eclosiÃ³n de identidades. Unha fervenza que, en ocasiÃ³ns, ten o seu contrapunto lamentable na incomprensiÃ³n, interesada ou non, dos que, desde as coordenadas antÃ-podas, se conforman con asemellar todo nacionalismo con barbarie, atraso, negaciÃ³n do progreso, etc. pero por riba de toda consideraciÃ³n teÃ³rica unha realidade se impÃ³n: existen comunidades histÃ³ricas que perduran pese a todos os avatares resÃstindose Ã¡ destrucciÃ³n ou Ã¡ subordinaciÃ³n.

Como resultado dos procesos secesionistas vividos nos Ãºltimos anos no que foi Checoslovaquia, na antiga UniÃ³n SoviÃ©tica e na mesma Iugoslavia, as realidades socionaturais e polÃticas certamente se aproximaron en moitos casos. Precisamente a travÃ©s da non menos sorprendente recuperaciÃ³n daquel vello Estado-naciÃ³n (Estado dunha naciÃ³n) que na outra Europa se consideraba case ultrapasado como consecuencia da intensificaciÃ³n dos procesos de integraciÃ³n supranacional que pretendÃan simbolizar ante todo a plasmaciÃ³n dun status mÃ¡is enriquecedor e elevado na vida das naciÃ³ns e dos Estados. Pero noutros casos a adopciÃ³n desta alternativa resulta imposible ou implica un elevadÃsimo custo. Son aqueles que non teÃ±en doada soluciÃ³n por acumularen un conxunto excesivamente heteroxÃ©neo de nacionalidades e etnias ou que abranguen a unha comunidade dividida, contigua ou non territorialmentre, entre varios Estados soberanos.

Neste contexto, Iugoslavia Ã© un exemplo, explosivo e dramÃ¡tico, dunha situaciÃ³n que obxectivamente con igual ou diferente intensidade poderÃa ter por escenario (unha variante non totalmente descartada aÃnda) outros Estados europeos da zona (HungrÃa, RomanÃa, Bukgaria, e por suposto a antiga UniÃ³n SoviÃ©tica, onde xa desgraciadamente constitÃºen unha realidade moi grave na Transcaucasia). A dimensiÃ³n acadada polo conflicto que se desenvolve nos BalcÃ¡ns responde non sÃ³ a un amplo tratamento informativo dos medios de comunicaciÃ³n occidentais que a cada paso presentan testemuÃ±os dramÃ¡ticos dunha Ã©poca que considerabamos xa superada. A especial inmediatez das repercusiÃ³ns sobre a Europa comunitaria, coa que viÃ±a mantendo numerosos intercambios de todo tipo, concreta unha importante diferencia respecto doutros conflictos similares que se desenvolven no espacio ex-soviÃ©tico.

Fundamentos e contradicciÃ³ns da Iugoslavia de Tito

A complexidade da cuestiÃ³n nacional en Iugoslavia debe sorprender a poucos. Lugar de encontro e de confrontaciÃ³n entre dous grandes imperios, o austrohÃºngaro e o otomano, Ã³ longo da Historia foron moi numerosos os conflictos protagonizados polas mesmas comunidades humanas que en 1918 e a travÃ©s do Reino dos Serbios, Croatas e Eslovenos tentaron protagonizar o primeiro intento serio de vida en comÃºn.

A idea iugoslava Ã© relativamente nova. A agrupaciÃ³n dos eslavos do sur (etimoloxicamente Iugoslavia) nunha soa entidade estatal callou esencialmente durante o pasado sÃ©culo a partir da confluencia de dos movementos, o ilirismo e o panserbismo. O primeiro estaba nucleado arredor de Eslovenia e Coacia e desenvolvÃase nas provincias ilirianas: Istria, Dalmacia e outros territorios, todos eles dependentes do Imperio FrancÃ©s. O segundo, concibido na loita pola

independencia contra o Imperio Turco, aspiraba a agrupar a todos os eslavos do Sur arredor dunha Gran Serbia.

A realidade mais recente, que ten a sÃºa orixe na II Guerra Mundial, Ã© a dun Estado federal no que coexistÃan recoÃ±ecida e civilizadamente dous alfabetos, tres relixiÃ³ns, catro linguas, cinco etnias ou naciÃ³ns e seis repÃºblicas rodeadas por sete Estados veciÃ±os. Como non recoÃ±ecidas oficialmente pero existentes haberÃa que considerar cando menos as seguintes minorÃas: eslovaca, turca, maxiar, bÃºlgara e romena. Con dÃºas caracterÃsticas engadidas que cÃ³mpre ter especialmente en conta: a predominancia da heteroxeneidade Ã©tnica na prÃ¡ctica totalidade do territorio (a excepciÃ³n de Eslovenia e en menor grao Macedonia) e, consecuentemente, a existencia de numerosÃsimas e insuperables dificultades para efectuar unha delimitaciÃ³n clara e aceptable das fronteiras Ã©tnico-territoriais.

A estabilidade da Iugoslavia que nace das ruÃnas da II Guerra Mundial asentarÃa fundamentalmente sobre tres piares que converteron este paÃs nunha complexa e contradictoria engrenaxe, abondosa en freos e contrapesos pero que sen embargo permitiron preservar e garantir un difÃcil equilibrio aÃnda que progresivamente erosionado na sÃºa delicada coherencia interna. Dos tres factores aludidos, dous actÃºan como catalizadores, como instrumentos cohesionantes e favorecedores do mantemento da unidade, mentres que o Ãºltimo actuarÃa nun senso declaradamente contrario. Naturalmente aludo Ã¡s circunstancias internas. ExistirÃa sen embargo un cuarto factor, de Ãndole exterior, que Ã© igualmente decisivo: a divisiÃ³n de Europa en bloques enfrontados favoreceu o escurecemento de numerosas tensiÃ³ns interiores concedendo un indudable protagonismo a Iugoslavia como â??terceira vÃaâ?• e lÃder dun movemento mundial a favor do non alineamento. A desapariciÃ³n deste factor na evoluciÃ³n recente das relaciÃ³ns internacionais facilitou a eclosiÃ³n dun problema que, sen embargo, obedece a causas primordialmente internas:

Os dous elementos catalizadores son os seguintes:

a) Un fundamento de carÃ¡cter persoal: a figura de Josip Broz Tito. O mariscal, de nai eslovena e de pai croata, soubo capitalizar a favor da integraciÃ³n o seu enorme prestixio persoal acumulado non sÃ³ durante a guerra contra a ocupaciÃ³n nazi senÃ³n tamÃ©n na defensa orgullosa dun certo nacionalismo iugoslavo fronte Ã¡s ambiciÃ³ns hexemonistas de Stalin. Tito, que a diferencia dos lÃderes doutros paÃses de Europa oriental gaÃ±ou a guerra a pulso sen axuda decisiva dos soviÃ©ticos, soÃ±aba cunha federaciÃ³n eslava e balcÃ¡nica que incluÃse mesmo a Bulgaria (Stalin sempre se opuxo a este propÃ³sito). Era firme partidario da idea iugoslava e soubo dar sentido integrador Ã¡s inquedanzas e aspiraciÃ³ns das diferentes comunidades nacionais nun perÃodo histÃ³rico abondoso en dificultades pero tamÃ©n en entusiasmo popular, en esperanzas econÃ³micas, e no que podÃa sentirse arroupado por unha elevada reputaciÃ³n internacional. A morte do mariscal en 1980 foi un duro golpe para a pervivencia da idea iugoslava e veu significar na prÃ¡tica o principio do fin da FederaciÃ³n.

b) Como segundo elemento aglutinante procederÃa destacar o modelo de socialismo autoxestionario. Efectivamente, despois dun breve perÃodo (1945-47) no que Belgrado optou pola aplicaciÃ³n das receitas elaboradas en Moscova para toda a orbe socialista, a ruptura con Stalin en 1948 obrÃgalles a definir un camiÃ±o propio e diferente, a configurar un sistema econÃ³mico Ãºnico que habÃa percorrer as inexploradas fronteiras que separaban o socialismo e o capitalismo. En semellante conxuntura internacional, a configuraciÃ³n dun modelo de socialismo diferente Ã³ modelo de socialismo de estado que lideraba a URSS e Ã¡ sÃºa vez afastado do modelo capitalista de desenvolvemento, levaba consigo unha indiscutible carga nacionalista e permitÃa un significativo nivel de galvanizaciÃ³n social Ã³ redor de tal proxecto.

A posteriori reconÃ©cese que orixinariamente as diferencias fundamentais con Stalin non eran de orde ideolÃ³xica. Resultaban simplemente da negativa de Tito a someterse Ã¡ hexemonÃa de Moscova. En realidade viÃ±a a ser a gota que colmaba un vaso que se fora enchendo rapidamente nos Ãºltimos anos (discrepancias sobre o regreso do rei Pedro, a purga sufrida polos comunistas iugoslavos antes da guerra -en tempos de Milan Gorkic-, a falta de receptividade do Kremlin respecto das demandas territoriais formuladas por Tito a propÃ³sito de Austria e Italia, etc). SÃ³ mÃ¡is tarde aquelas diferencias se revestiron de ideoloxÃa buscando unha lexitimaciÃ³n do modelo a partir da esaxeraciÃ³n das diferencias co prototipo soviÃ©tico. Todo isto permitirÃa incrementar o nivel de autoidentificaciÃ³n â??nacionalâ?•.

c) O Ãºltimo elemento Ã© o federalismo.A diferencia doutros paÃses autodenominados socialistas, en Iugoslavia o federalismo foi real e operativo, concretÃ¡ndose nun nivel de descentralizaciÃ³n econÃ³mica, administrativa e polÃtica de indiscutible relevo practicamente desde os primeiros momentos (1951). Precisamente este factor, inevitable na complexa configuraciÃ³n nacional de Iugoslavia, rematarÃa por facer inaplicable o modelo soviÃ©tico aÃnda que non se deran desavenencias de familia. A ConstituciÃ³n de 1974 introduciu a figura da Presidencia colectiva e do portavoz rotatorio, a paridade da representaciÃ³n das diferentes RepÃºblicas e instituÃu un statuscase republicano para as dÃºas rexiÃ³ns autÃ³nomas de Serbia, Voivodina e CÃ³sova. O contrapeso desta situaciÃ³n, na que poderÃan identificarse algÃºns dos

xermolos da inevitable ruptura posterior, viÃ±a determinado pola existencia de dous elementos vertebradores que exercÃan a sÃºa funciÃ³n con carÃ¡cter naturalmente monopolista: o ExÃ©rcito Popular e a Liga dos Comunistas Iugoslavos.

No plano econÃ³mico cÃ³mpre ter en conta que a ConstituciÃ³n de 1974 acentuou seriamente o proceso de descentralizaciÃ³n robustecendo o papel das RepÃºblicas e municipalidades e introducindo o mecanismo do consenso polÃtico (estatalismo pluricÃ©ntrico) para a toma de decisiÃ³ns a nivel federal. Cada un destes entes comezou a desenvolverse de xeito practicamente independente (acceso Ã³s mercados exteriores, cada RepÃºblica dispoÃ±Ãa do seu propio Banco Central e aplicaba as sÃºas propias polÃticas en materia de impostos ou de prezos non sempre en coordinaciÃ³n coas demais, etc). Unha consecuencia chamativa e inmediata foi por exemplo a duplicaciÃ³n de complexos industriais que resultaba absurda nunha perspectiva federal. Na opiniÃ³n dalgÃºns especialistas (Ljubisa Adamovic, Alec Nove ou Harold Lydall) foi esta explosiva combinaciÃ³n de socialismo autoxestionario e federalismo absoluto a causa bÃ¡sica da crise iugoslava.

Todo este delicado entrampado, peza a peza, foi o que se veu abaixo nos Ãºltimos anos. Pero profundicemos nas causas.

Causas das reivindicaciÃ³ns secesionistas

Os factores de Ãndole interna foron mÃ¡is determinantes que os externos na crÃtica evoluciÃ³n iugoslava dos Ãºltimos anos. Certamente os factores externos (en forma de influencia ou de aberta inxerencia) son importantes e non deben desdeÃ±arse. Algo se dixo xa sobre a importancia da guerra frÃa na conformaciÃ³n e supervivencia da RepÃºblica Socialista Federativa de Iugoslavia e conseguintemente na inocultable relaciÃ³n existente entre a desapariciÃ³n de ambas as dÃºas.

Os intereses polÃticos, econÃ³micos e estratÃ©xicos de AlemaÃ±a, de Estados Unidos, de Rusia ou de Italia son innegables e inciden na configuraciÃ³n das disputas. Pero sen deixar de ser isto certo, atribuÃr carÃ¡cter decisivo ou determinante a estes intereses semella desproporcionado. HaberÃ¡ sempre quen semente discordia, utilice, tome partido ou procure tirar proveito das discrepancias alleas. Pero o problema de fondo seguirÃ¡ estando nas causas que orixinaron as desavenencias. Recorrer Ã¡ â??manâ?• de Bonn, de Washington, ou de Bruxelas pode resultar igual de demagÃ³xico como cando no pasado se atribuÃa Ã¡ man de Moscova as revoluciÃ³ns emancipatorias do Terceiro Mundo. Na realidade todo Ã© mÃ¡is complexo.

Entre as causas internas destacarÃa dÃºas que me parecen fundamentais: as econÃ³micas e as ideolÃ³xico-polÃticas.

As causas econÃ³micas

A situaciÃ³n econÃ³mica xeral que se presenta en Iugoslavia a finais de 1989 Ã© moi seria e difÃcil. As dificultades ou fracaso do modelo econÃ³mico autoxestionario concretÃ¡banse en datos como estes: unha inflaciÃ³n do 2.665 por cento, unha dÃ©beda externa que rondaba os 20.000 millÃ³ns de dÃ³lares; unha economÃa somerxida que segundo algunhas estimaciÃ³ns se achegaba a un 40 por cento do PNB; e unha caÃda vertixinosa do nivel de vida que tiÃ±a o seu reflexo na crecente escasez de productos bÃ¡sicos como o cafÃ© ou o aceite, ou no apreciable deterioro de sectores como a educaciÃ³n ou a sanidade. O ventilado fracaso do modelo iugoslavo levaba implÃcita unha mensaxe de fondo calado para as economÃas dos paÃses do denominado socialismo real que reflexionaban sobre a sÃºa apertura e transformaciÃ³n.

Para responder Ã¡ situaciÃ³n de crise, o Goberno federal, presidido por Ante Markovic, en coordinaciÃ³n cos organismos financeiros internacionais, impulsou a primeira terapia de choque aplicada en Europa Oriental. Xa daquela asesoraba Ã³ Consello Executivo Federal iugoslavo Jeffrey Sachs, mundialmente coÃ±ecido con posterioridade pola sÃºa participaciÃ³n nos procesos de transformaciÃ³n das economÃas do Leste apadriÃ±ando as denominadas terapias de choque. No seu conxunto, o Plano incidÃa non sÃ³ nos aspectos de carÃ¡cter macroeconÃ³mico (control de inflaciÃ³n, prezos, etc) senÃ³n que atinxÃa outros elementos que afectaban Ã¡ natureza mesma do sistema (propiedade, creaciÃ³n do mercado de capitais, investimentos estranxeiros, etc) propugnando unha rÃ¡pida aproximaciÃ³n Ã³ modelo de economÃa de mercado.

A dureza das polÃticas aplicadas alentou nas RepÃºblicas a adopciÃ³n de medidas unilaterais que permitisen unha certa reducciÃ³n dos seus efectos: Serbia decidiu emitir mÃ¡is de 18 millÃ³ns de dinares sen consentimento federal e introducir taxas especiais Ã³s productos procedentes de Croacia e Eslovenia; Croacia autorizou a importaciÃ³n de certos vehÃculos sen abono dos dereitos de alfÃ¡ndega, etc. A guerra econÃ³mica precedeu Ã³ conflicto bÃ©lico.

O escenario global da crise completÃ¡base Ã³ analizar os desequilibrios territoriais que nos Ãºltimos anos experimentaran un serio incremento. Se en 1980 CÃ³sova e Macedonia tiÃ±an un nivel de desenvolvemento catro veces inferior a

Eslovenia, en 1989 esa diferencia case se duplicaba; se o desemprego practicamente non existÃa en Eslovenia, noutras partes de Iugoslavia acadaba niveis escandalosos. O salario medio en Bosnia era case a metade do de Eslovenia. En definitiva, para facernos unha idea de conxunto, se o PNB de Eslovenia ou Croacia sobrepasa sen dificultade Ã³ de paÃses comunitarios como Grecia ou Portugal, o PIB de CÃ³sova, enclave albanÃ©s situado en Serbia, Ã© perfectamente equiparable Ã³ de HaitÃ ou Bolivia.

Un Ãºltimo factor que tamÃ©n debe ser tomado en consideraciÃ³n Ã© a inexistencia dunha dependencia econÃ³mica interrepublicana tan acusada como a que se observa na ex-URSS (isto pode explicar en parte a situaciÃ³n anterior). Xa en 1951 se producira unha gran descentralizaciÃ³n econÃ³mica a favor das RepÃºblicas que dispoÃ±Ãan dunha ampla autonomÃa real. A partir de 1974 esta situaciÃ³n foi a mÃ¡is e facilitou a conformaciÃ³n de marcos econÃ³micos diferenciados e dotados de gran capacidade de autoadministraciÃ³n.

A consecuencia de semellante entrampado econÃ³mico non podÃa ser outra que a plasmaciÃ³n de intereses seria e crecentemente diverxentes: as RepÃºblicas ricas non se conforman con subvencionar as pobres e mesmo cuestionan a sÃºa capacidade para executar un desenvolvemento eficaz. Desde o punto de vista polÃtico mesmo se poderÃa dicir que a aposta pola independencia de Croacia e Eslovenia obedece a un interese evidente: apurar a integraciÃ³n na CEE. De feito, desde 1978 ambas as dÃºas RepÃºblicas participaban no grupo Alpen-Adria que inclÃºe varias rexiÃ³ns de Italia, Austria, AlemaÃ±a e HungrÃa. Desde 1968 Iugoslavia mantiÃ±a activas relaciÃ³ns coa CEE, intensificadas a partir do acordo preferencial de 1983.

Causas ideolÃ³xico-polÃticas

A crise dos paÃses do socialismo real, a fin da Europa dividida en dous bloques enfrontados a todos os niveis e a difÃcil situaciÃ³n econÃ³mica influÃron de xeito decisivo na polarizaciÃ³n dos posicionamentos ideolÃ³xicos e polÃticos no seo da Liga dos Comunistas Iugoslavos, o Ãºnico elemento integrador, ademÃ¡is do ExÃ©rcito, que posibilitaba unha certa vertebraciÃ³n federal.

A inevitable ruptura aberta consumouse no XIV Congreso da Liga celebrado en xaneiro de 1990. Nel amosÃ¡ronse inconciliables dÃºas concepciÃ³n diferentes arredor de temas fundamentais como a democratizaciÃ³n do sistema polÃtico (conforme Ã³s cÃ¡nones occidentais) ou a configuraciÃ³n federativa (a substituÃr por unha alianza de Estados soberanos). Medraba a desconfianza cara Ã³ centralismo serbio e a cada paso facÃase mÃ¡is evidente a inviabilidade dun instrumento unitario como a Liga. Nun contexto de pleno recoÃ±ecemento republicano era inevitable que se deran pasos cara Ã¡ autoorganizaciÃ³n polÃtica. Os diferentes niveis de evoluciÃ³n agudizÃ¡ronse coa introducciÃ³n unilateral do pluripartidismo nalgunhas RepÃºblicas e a celebraciÃ³n de consultas electorais que incidÃan na radicalizaciÃ³n do proceso polÃtico exacerbando aÃnda mÃ¡is as diferencias.

En definitiva todo foi tensionado Ã³ mÃ¡ximo. As proclamaciÃ³ns de independencia e a ruptura dos febles lazos interestatais convertÃ©ranse para algunhas RepÃºblicas no Ãºnico medio posible para levar adiante un proxecto polÃtico que as respectivas sociedades sancionarÃan democraticamente.

Respecto dese proceso de evoluciÃ³n interna cÃ³mpre facer algunhas observaciÃ³ns:

1Âª. A pesar da complexidade de partida e das dificultades engadidas pola situaciÃ³n de crise econÃ³mica Ã© errado contemplar como inevitable a derivaciÃ³n bÃ©lica das tensiÃ³ns acumuladas. Non Ã©, resumindo, a inevitable consecuencia dunha historia abondosa en episodios violentos, senÃ³n o resultado de decisiÃ³ns polÃticas equivocadas protagonizadas ou auspiciadas por lÃderes con nomes e apelidos que mermaron as posibilidades dun diÃ¡logo pacÃfico para a resoluciÃ³n das controversias. Efectivamente, o pasado vive no presente e exerce a sÃºa influencia pero non ata o punto de erixirse no factor determinante que explica a natureza deste conflicto. O mesmo pasado permitiu a convivencia pacÃfica durante cinco dÃ©cadas dos mesmos pobos que hoxe se enfrontan brutalmente.

2Âª. Semella evidente que a vÃa confederal era a Ãºnica posible para manter, ben unha certa forma de unidade iugoslava ou, caso contrario, posibilitar unha disoluciÃ³n non violenta da FederaciÃ³n. Esta vÃa, proposta en decembro de 1990 a Serbia e Montenegro polas outras catro RepÃºblicas foi rexeitada por Belgrado que daquela apostaba polo mantemento inalterable da unidade federal. O efecto inmediato foi unha maior radicalizaciÃ³n das posturas.

Serbia aparece asÃ como a gran culpable da guerra. Ã? absurdo cuestionar a sÃºa responsabilidade ben sexa en funciÃ³n dunha desconfianza natural respecto das anÃ¡lises da maiorÃa dos media occidentais ou, mais terrible aÃnda, por considerrar que Milosevic Ã© un lÃder progresista que acumula unha manchea de desgracias por defender un hipotÃ©tico

modelo de desenvolvemento non capitalista. Milosevic, principal dirixente de Serbia desde setembro de 1987 e polo tanto copartÃcipe pleno dunhas reformas orientadas cara Ã³ mercado que endexamais cuestionou no seu fondo, non sÃ³ Ã© o inspirador do alucinante desembarco do multimillonario estadounidense Milan Panic Ã¡ fronte da economÃa serbio-montenegrina, senÃ³n especialmente responsable da represiÃ³n da minorÃa albanesa de CÃ³sova (un millÃ³n trescentos mil albaneses privados de todos os dereitos) que evidencia ben Ã¡s claras o seu talante autoritario.

Pero Milosevic non Ã© o Ãºnico culpable da guerra que asola os BalcÃ¡ns. Na consolidaciÃ³n da sÃºa polÃtica tiveron moito que ver os numerosos silencios (internos e externos) de todos aqueles que no seu dÃa preferiron a inhibiciÃ³n Ã¡ condena. CÃ³mpre ademais significar expresamente que o presidente croata, Franjo Tudjman, non tivo en conta debidamente a salvagarda dos dereitos da minorÃa serbia que habitaba no seu territorio, desencadeando unha gravÃsima dinÃ¡mica de confrontaciÃ³n.

3Âª. Lexitimidade democrÃ¡tica dos procesos. A guerra non foi consecuencia dun nacionalismo sen matices e sinalado global e universalmente como culpable, senÃ³n resultado da intolerancia e da incapacidade manifestada por algÃºns dirixentes polÃticos, para atopar vieiros pacÃficos capaces de dar satisfacciÃ³n Ã¡s lexÃtimas reivindicaciÃ³ns expresadas. Non se pode negar nin someter pola violencia as aspiraciÃ³ns nacionais que son expresadas pacÃfica e democraticamente. todas as RepÃºblicas, con excepciÃ³n de Serbia e Montenegro, pero incluÃndo a CÃ³sova, realizaron consultas populares nas que unha inmensa maiorÃa da poboaciÃ³n se pronunciou a favor da independencia. A priori incluso, a soberanÃa non tiÃ±a por que traducirse necesariamente en separaciÃ³n.

4Âª. A existencia de numerosos perigos en relaciÃ³n Ã¡ salvagarda dos dereitos humanos daqueles colectivos que son minorÃa nos novos suxeitos estatais en virtude dunha polÃtica comÃºn que equipara a consolidaciÃ³n do poder estatal co fortalecemento excluÃnte das posiciÃ³ns dos colectivos nacionais maioritarios.

A actitude de Occidente en relaciÃ³n Ã¡ crise iugoslava

Non Ã© posible reflexionar sobre as responsabilidades no conflicto iugoslavo sen analizar a actitude dos paÃses occidentais e dalgÃºns actores decisivos da comunidade internacional. Neste censo cÃ³mpre adiantar que non se pode falar de posicionamentos totalmente uniformes senÃ³n mais ben diferenciados, aspecto este que sen dÃºbida condicionou en todo momento unha certa ambigÃ¼idade que influÃu na sÃºa eficacia. Houbo excesivas contradiccIÃ³ns e non sempre os mesmos suxeitos mantiveron os mesmos posicionamentos. No caso da CEE evidenciouse especialmente a ausencia dunha polÃtica exterior comÃºn.

Como mÃnimo deberiamos distinguir tres estadios diferentes e sucesivos protagonizados por tendencias predominantes aÃnda que non exclusivas:

1Âº. Apoio Ã¡ unidade do vello Estado iugoslavo. Inhibidos diante da represiÃ³n da minorÃa albanesa de CÃ³sova, as declaraciÃ³ns iniciais dos paÃses comunitarios e de Estados Unidos foron coincidentes nun primeiro momento cos aliÃ±amentos formais aprobados na Carta de ParÃs pola Conferencia de Seguridade e CooperaciÃ³n en Europa: despois da unificaciÃ³n alemana non haberÃa mÃ¡is alteraciÃ³ns de fronteiras no continente. A propia CEE ofrecÃa a Belgrado en maio de 1991 un privilexiado tratado de asociaciÃ³n para evitar a desmembraciÃ³n.

Â¿Por que manter unida Iugoslavia do xeito que fose? As reservas occidentais diante dos procesos de fragmentaciÃ³n nacionalista argumÃ©ntanse en funciÃ³n dos hipotÃ©ticos perigos que implican para o proceso de integraciÃ³n continental que pasarÃa a estar condicionado pola inestabilidade presente en zonas prÃ³ximas. NalgÃºns Estados, onde subsisten problemas nacionais, este temor complÃcase Ã³ valorar as estimulantes repercusiÃ³ns que poderÃan producirse no suposto de que este proceso se desenvolvera pacÃfica e democraticamente. polo demais, Bruxelas tampouco precisarÃa da ruptura de Iugoslavia para continuar o proceso de transformaciÃ³n e integraciÃ³n da economÃa balcÃ¡nica dado que os procesos de aproximaciÃ³n a todos os niveis levaban anos en marcha. Para completar o cÃºmulo de consellos antisecesionistas, o propio James Baker advertÃalles en xuÃ±o de 1991 a Eslovenia e Croacia que se decidÃan separarse do resto do paÃs de xeito unilateral, os Estados Unidos e os seus aliados non as recoÃ±ecerÃan e tampouco lles proporcionarÃan axuda econÃ³mica. Este foi o espÃrito que animou os acordos de Brioni auspiciados pola CEE e que amosan claramente que Europa non comprendeu a tempo a crise dos BalcÃ¡ns.

O posicionamento descrito influÃu con toda seguridade na actitude dos dirixentes serbios e do ExÃ©rcito Federal a prol do mantemento do Estado iugoslavo. SÃ³ puido manterse nas primeiras semanas da guerra. ConfiÃ¡base quizais nas posibilidades de que unha guerra curta resolverÃa o problema. A negativa a efectuar o recoÃ±ecemento diplomÃ¡tico internacional (Estados Unidos, Rusia e a maiorÃa da CEE) debÃa dobregar as aspiraciÃ³ns das RepÃºblicas

independentistas. Non foi asÃ.

O inevitable cambio de actitude produciuse en grande medida como consecuencia do fracasado golpe de agosto de 1991 en Moscova e a fervenza de proclamaciÃ³ns independentistas que trouxo consigo un ronsel de novos Estados por toda a parte oriental do continente. A primeira Conferencia de Paz para Iugoslavia reunÃase na Haia o dÃa sete de setembro, unhas semanas despois do acontecido na capital rusa pero cando xa transcorreran dous meses desde os primeiros bombardeos. A nova situaciÃ³n outorgaba doados argumentos a AlemaÃ±a que deste xeito obterÃa menos esforzadamente o asentimento das demais chancelerÃas occidentais para admitir a ruptura da FederaciÃ³n.

2Âº. A polÃtica de recoÃ±ecementos. A procedencia ou non do recoÃ±ecemento diplomÃ¡tico dos novos Estados foi obxecto de grande polÃ©mica entre os membros da Comunidade Europea. Inicialmente a actitude de AlemaÃ±a e de Italia a favor desta decisiÃ³n chocaba coa oposiciÃ³n doutros Estados (Gran BretaÃ±a, Francia ou EspaÃ±a). Evidentemente, a actitude de Bonn obedecÃa a unha aspiraciÃ³n natural: a necesidade xermana de consolidar unha importante Ã¡rea de intereses e de influencia en Centroeuropa e conseguir unha saÃda estratÃ©xica Ã³ MediterrÃ¡neo. As relaciÃ³ns de AlemaÃ±a con Iugoslavia eran particularmente intensas: unha gran parte do millÃ³n de iugoslavos emigrantes atopÃ¡banse neste paÃs e os investimentos alemÃ¡ns e austrÃacos eran moi importantes en Eslovenia e Croacia.

Â¿Que criterios establecer para efectuar os recoÃ±ecementos? A ComisiÃ³n de Arbitraxe presidida por Robert Badinter estableceu como requisitos ineludibles os seguintes: o respecto das fronteiras que sÃ³ poderÃan ser modificadas mediante negociaciÃ³n e por acordo mutuo; observaciÃ³n do Estado de dereito e da democracia conforme Ã³s principios de NaciÃ³ns Unidas e da Acta Final de Helsinqui; respecto dos dereitos das minorÃas e grupos Ã©tnicos. Tan sÃ³ dÃºas RepÃºblicas cumprÃan todos os requisitos: Eslovenia e Macedonia. A ComisiÃ³n puxo serios reparos a Croacia. Sen embargo, na prÃ¡ctica, mentres esta Ãºltima foi inmediatamente recoÃ±ecida Ã³ igual que Eslovenia, o pintoresco veto grego impedÃa o recoÃ±ecemento de Macedonia.

Â¿Como incidiron os recoÃ±ecementos na evoluciÃ³n do conflicto? Uns dÃas despois de ser recoÃ±ecida Croacia a guerra detÃvose nesta RepÃºblica. Quizais porque mentres non se producira o recoÃ±ecemento internacional sempre existirÃa unha remota esperanza de que Iugoslavia ou unha significativa parte dela poderÃa manterse unida. Serbia, a Ãºnica RepÃºblica importante inicialmente interesada nesta opciÃ³n comprendera entÃ³n que o Ãºnico sentido da guerra consistÃa na obtenciÃ³n do control da maior porciÃ³n posible de territorio utilizando como escusa a defensa dos seus nacionais e como principal instrumento a limpeza Ã©tnica. O seu exemplo non tardou en ser imitado pola propia Croacia a costa dos musulmÃ¡ns de Bosnia-Herzegovina.

Inicialmente contrarios, Estados Unidos e Rusia tamÃ©n se manifestaron a favor dos recoÃ±ecementos. Moscova, tradicional aliada de Belgrado, paralizada polas convulsiÃ³ns internas que a sacoden, viuse imposibilitada para influÃr de xeito substancial na marcha do conflicto e as escasas iniciativas adoptadas provocaron importantes desavenencias e enfrontamentos entre os principais protagonistas da vida polÃtica rusa debido Ã³ seu aliÃ±amento coas teses occidentais. Respecto a Estados Unidos, inicialmente aliÃ±ado coas teses serbias, o seu aparente distanciamento sÃ³ se viu interrompido en contadas ocasiÃ³ns con pronunciamentos e medidas chamativas coma o subministro aÃ©reo de alimentos, a designaciÃ³n dun representante especial para a zona ou o apoio prestado Ã¡s teses musulmanas nas negociaciÃ³ns sobre o reparto terrirtorial. A oportunidade das intervenciÃ³ns estadounidenses sementaron non pouca polÃ©mica pois en mÃ¡is dunha ocasiÃ³n avivaron o conflicto insuflando Ã¡nimo a algunha das partes e dificultando as posibilidades de consecuciÃ³n dun acordo negociado. Non falta quen advirta nesta conducta unha actitude interesada de Washington: a longa duraciÃ³n do conflicto desestabiliza seriamente a construcciÃ³n europea e debilita a cooperaciÃ³n francoalemana. Obxectivamente, unha Europa unida e en paz pode representar un gran obstÃ¡culo estratÃ©xico para os intereses americanos.

3Âº. Unha terceira e Ãºltima fase caberÃa definila como a da intervenciÃ³n diplomÃ¡tica e humanitaria mÃ¡is activa (a finais de 1991 e comezos de 1992 ata o momento presente). Os episodios desta fase son numerosos e coÃ±ecidos: decisiÃ³n do Consello de Seguridade de NaciÃ³ns Unidas para enviar 14.000 cascos azuis a Croacia, Conferencia de Londres de agosto de 1992, designaciÃ³n de mediadores, conversaciÃ³ns de Xenebra, etc. a intervenciÃ³n humanitaria estÃ¡ orientada Ã³ subministro de alimentos e material sanitario desempeÃ±ando tamÃ©n un limitado papel na reducciÃ³n das numerosas crueldades (refuxiados, campos de concentraciÃ³n e exterminio, limpeza Ã©tnica, etc.) e sufrimentos a que se ve sometida a poboaciÃ²n civil. A intervenciÃ³n diplomÃ¡tica (mediaciÃ³ns, sanciÃ³ns) atende fundamentalmente Ã¡ consecuciÃ³n do cesamento do fogo (tantos como incumpridos) e a habilitaciÃ³n dun foro de diÃ¡logo permanente entre as partes. Globalmente avaliada a intervenciÃ³n a este nivel foi claramente insuficiente e segue desprovista do mÃ¡is elemental deseÃ±o preventivo.

O segundo xiro fundamental na actitude da comunidade internacional e que implicaba unha adecuaciÃ³n Ã¡ situaciÃ³n de facto produciuse a partir da Conferencia de Londres (agosto de 1992) Ã³ admitirse como principio de soluciÃ³n do conflicto a distribuciÃ³n Ã©tnico-territorial das partes enfrontadas en Bosnia. Na prÃ¡ctica supÃ³n a admisiÃ³n das operaciÃ³ns de limpeza Ã©tnica e das conquistas militares. O Plano Vance-Owen primeiro e o Vance-Stoltenberg despois basÃ©anse nesas premisas. Incapacitada para impoÃ±er a paz, a Europa Ãºrxelle pÃ³r fin a unha guerra que a desangra internamente cada vez mÃ¡is.

A opciÃ³n dunha intervenciÃ³n militar que presentaba igualmente moi diversas variantes e graduaciÃ³ns non foi final e afortunadamente materializada. Unha internacionalizaciÃ³n do conflicto de semellantes caracterÃsticas difÃcilmente poderÃa conseguir outra cousa que non fose complicar mÃ¡is o problema.

Os futuros Ã¡ nosa espera

A dinÃ¡mica na que estÃ¡ instalado o proceso negociador Ã© tremendamente arriscada. O criterio Ã©tnico elixido como base e punto de partida para debuxar unha soluciÃ³n Ã¡ crise implica non sÃ³ lexitimar a opciÃ³n da guerra: ameaza con converterse nunha guÃa terrible para a soluciÃ³n dos numerosos litixios que aniÃ±an desta delicada Ã¡rea. Unha soluciÃ³n destas caracterÃsticas para Bosnia non Ã© necesariamente sinÃ³nimo de paz nos BalcÃ¡ns. Â¿Cando estouparÃ¡ a explosiva situaciÃ³n de CÃ³sova? Â¿Que mecanismos se establecen para asegurar unha evoluciÃ³n non autoritaria nos novos Estados? O precedente que se establece coa ausencia de garantÃas reais para as minorÃas e a minusvaloraciÃ³n do principio cidadÃ¡n (en favor do Ã©tnico) como eixe vertebrador das relaciÃ³ns entre as dfiferentes comunidades humanas e nacionais existentes na zona pode producir desastrosos efectos.

Non menos importante Ã© relativizar a transcendencia da aparicIÃ³n de novos Estados no continente. As fronteiras non son sagradas e que un Estado non sexa todo o grande que algÃºns quixeran non por que ser un obstÃ¡culo para a integraciÃ³n. Tal como afirmara Hobsbawn, non pode sosterse por mÃ¡is tempo o razoamento de que unha rexiÃ³n Ã© demasiado pequena para constituÃrse en Estado. MÃ¡is de vinte membros de NaciÃ³ns Unidas teÃ±en unha poboaciÃ³n inferior a 250.000 habitantes. Cousa distinta Ã© que no mundo actual, caracterizado e condicionado por unha interdependencia inevitable, poidan dispoÃ±er mÃ¡is libremente ou ser mÃ¡is donos dos seus asuntos que antes de ser formalmente independentes. Ningunha das naciÃ³ns susceptibles de facerse cun Estado propio Ã© quen de dar unha soluciÃ³n por si soa Ã³s problemas que o mundo afronta no limiar do sÃ©culo XXI. Pero tampouco terÃan Ã©xito nese empeÃ±o ningÃºn dos actuais Estados por moi poderosos que aparenten ser.

Nun momento en que se daban por firmemente apuntaladas as ideas de integraciÃ³n e de superaciÃ³n das particularidades nacionais o rexurdir nacionalista indudablemente incomoda. Pero estes nacionalismos resultan ser, en numerosos casos, asociativos e partidarios dunha tan acelerada integraciÃ³n como imposible de ser asumida sen conflicto. Por iso Ã© fundamental promover asociaciÃ³ns interestatais intermedias (recuperar o proxecto dunha Europa balcÃ¡nica por exemplo) que sirvan de foro de diÃ¡logo permanente e prÃ³ximo. NinguÃ©n aposta hoxe por erguer fronteiras infranqueables. Son imposibles.

Durante toda a crise bÃ³tase en falta a existencia de mecanismos preventivos idÃ³neos para orientar o conflicto. Cando xa transcorreron mÃ¡is de dous anos desde a sÃºa explosiÃ³n a situaciÃ³n pouco variou. O Centro de PrevenciÃ³n de Conflictos contemplado pola CSCE (Conferencia de Seguridade e CooperaciÃ³n en Europa) continÃºa a ser un misterio. Isto a pesar de que o nÃºmero de confictos reais e potenciais medrou considerablemente nos Ãºltimos tempos e que na sÃºa inmensa maiorÃa presentan a caracterÃstica comÃºn de involucrar dun xeito ou doutro a minorÃas nacionais. No que vai de crise nos BalcÃ¡ns a CSCE sÃ³ interviu para expulsar do seu seo a â??novaâ?• Iugoslavia (Serbia-Montenegro).

Finalmente, se algo deberÃa concluÃrse desta crise Ã© a necesidade de erradicar a violencia como medio de soluciÃ³n dos conflictos polÃticos. O diÃ¡logo, a democracia e o respecto Ã³s dereitos universais de todo colectivo humano debe constituÃr a referencia fundamental para a soluciÃ³n das controversias. Poida que apostar por esta vÃa, non exenta de perigos e dificultades, teÃ±a como resultado un proceso mÃ¡is lento pero sen dÃºbida serÃ¡ mÃ¡is xusto e duradeiro. Desafortunadamente non parece que a nova orde mundial siga ese camiÃ±o.

Acceso ao artigo orixinal no repositorio web 1998-2012

APARTADOSTEMATICOXEOGRAFICOS

ARCHIVE BalcÃ¡ns

IDIOMA

Galego

Date Created
January 1, 1994
Meta Fields

Autoria :	3717
Datapublicacion :	19940101